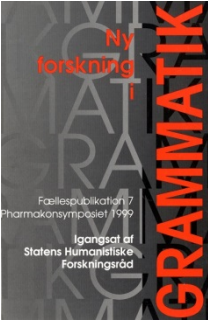

Ny Forskning i Grammatik

Titel:	En tekstpragmatisk beskrivelsesmodel for komparativ analyse af nominal determination	
Forfatter:	Iørn Korzen	
Kilde:	J. Nørgård-Sørensen, P. Durst-Andersen, L. Jansen, B. Lihn Jensen og J. Pedersen (red.). <i>Ny Forskning i Grammatik</i> 7, 2000, s. 179-200	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive	

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 2000

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

En tekstpragmatisk beskrivelsesmodel for komparativ analyse af nominal determination

Italienskprojektet

Iørn Korzen

1. Indledning

Formålet med dette indlæg er at skitsere hovedtankerne i et af kapitlerne af italienskgruppens produkt *Italiensk-dansk sprogbrug i komparativt perspektiv* (Skytte/Korzen 2000), nemlig kapitlet om reference og nominal determination. I titlen på mit indlæg indgår, som det ses – ud over hovedtemaet **nominal determination** – to centrale elementer, nemlig **tekstpragmatisk beskrivelsesmodel** og **komparativ analyse**, og de anslår to vigtige fænomener i italienskprojektets metode generelt:

- For det første har vi anlagt en dels tekstlig, dels pragmatisk indfaldsvinkel, dvs. vi har i vores projekt opereret med hele tekster og tekstsekvenser som undersøgelsesenheder og ikke enkelt sætninger, og vi har benyttet en pragmatisk tilgang, idet vi har baseret vores undersøgelse af tekststruktur på en især psykolingvistisk-kognitiv beskrivelsesmodel af produktions- og receptionsprocesserne.
- For det andet har vores arbejde været komparativt anlagt; vores produkt er helt overordnet formet som en sammenligning mellem italiensk og dansk sprogbrug¹.

1. For en nærmere beskrivelse af vores metode henvises til op.cit. kap. II.

Mig bekendt er begge disse fænomener nye for så vidt angår nominal determination: Der er ikke tidligere foretaget en komparativ beskrivelse af dette område på italiensk og dansk, og der findes ikke, så vidt jeg ved, en beskrivelse af nominal determination efter en pragmatisk-kognitiv model, hverken på italiensk eller på dansk.

Den store betydning tekstpragmatiske forhold har for NP-syntaksen, og dermed den klare relevans inddragelse af dette analyseniveau har for beskrivelsen, viser sig såvel ved determination, hvilket vi skal se nedenfor, som på andre områder, fx i forbindelse med anaforiske relationer. Én af de faktorer der spiller en væsentlig rolle for det sproglige materiale i anaforerne, er nemlig antecedentens placering i en række præcist definerbare hierarkier af tekstpragmatisk og syntaktisk art². Dette hænger sammen med en korrelation som er intuitivt "naturlig" – og i øvrigt påvist af forskellige forskere, bl.a. Givón (ed.) (1983) –, at jo mere pragmatisk prominent, dvs. jo lettere fortolkningsmæssigt "tilgængelig" antecedenten er, desto mindre sprogligt materiale er påkrævet i anaforen for at "processere" anaforrelationen i teksten; jf. også Korzen (1999b) og (under udg.). De hierarkier der er tale om her, viser sig stort set at være de samme som er afgørende for nominal determination.

2. Tekstpragmatiske hierarkier

I et forsøg på at indkredse og definere begrebet **tekstpragmatisk prominens** lod jeg mig inspirere af undersøgelser af andre fænomener hvor det samme begreb spiller en rolle, nemlig "topic" og "topic-egnethed". Jeg vil ikke her gå i dybden med den meget komplicerede diskussion af begrebet "topic" – jeg følger stort set definitionen hos Lambrecht (1996: 127), hvorefter en sætnings topic er den entitet som sætningen kan fortolkes som "handlende om", dvs. topic'et er den referent som resten af sætningen leverer oplysninger om (Korzen 2000a: 211-213). Jeg vil derimod koncentrere mig om forskellige forskeres behandling af fænomenet "topic-egnethed" eller "topikalitet", hvorved

2. En anden meget væsentlig faktor for anaformaterialet er tekstens strukturering i sekvenser; jf. herom Korzen (1997) og (1999a).

skal forstås sandsynligheden for at en konstituent vil udgøre topic i en sætning eller tekstsekvens.

Dette område har været undersøgt dels af eksponenter for den amerikanske tekstlingvistik, i særdeleshed Givón (1976), dels af den franske projektgruppe under *Lingvistik og fremmedsprog*, jf. Herslund (red.) (1996: 78-79). Givón (1976: 152) opregner følgende hierarkier som afgørende for en konstituents topikalitet:

- (1) a [+ definit] > [- definit]
- b [+ human] > [- human]
- c mere involveret deltager > mindre involveret deltager
- d 1. person > 2. person > 3. person

Topikaliteten er højere til venstre i hvert hierarki end til højre. Hierarkierne afspejler det psykologisk-kognitive fænomen, at mennesket i de fleste situationer opfatter sig selv som aktivt handlende hovedperson og helst taler om sig selv eller om lignende størrelser som det kan identificere sig med; man taler også om en **antropocentrisk tendens**³.

Punkt (1c) vil normalt føre til det semantiske rollehierarki i

- (2) Agent > Eksperient > Patient/Objekt > andet

af hvilket typisk vil følge det syntaktiske hierarki:

- (3) subjekt > dativ > objekt > andet (herunder ikke-primære led)

jf. op.cit. og Korzen (1997).

Den franske projektgruppe, som bl.a. er inspireret af Hopper/Thompson's "transitivity scales" (Hopper/Thompson 1980: 252) og Bossongs hierarkier i forbindelse med objektsmarkering (bl.a.) i de

3. Jf. også Sasse (1984: 258 og note 12), som tilsvarende taler om menneskets "egocentric world-view", og Chvany (1990: 217).

romanske sprog (Bossong 1991: 160), har opstillet to hierarkier for "topikalitet", som her citeres med mindre modifikationer:

(4) **Semantisk individualisering**

Tællelig førsteordenskonstituent i singularis > Ikke-tællelig konstituent > Pluraliskonstituent > Andenordenskonstituent⁴

(5) **Referentialitet**

Deiktisk > Specifik > Generisk > Non-specifik > Intensionel konstituent

Nærmere undersøgelser viser at alle disse hierarkier er relevante for topikaliteten; sandsynligheden for at en størrelse får funktion som sætnings- eller tekst(sekvens) topic er bestemt af alle disse forskellige parametre. De mest typiske topics er kendte (eller identificerbare) konstituenten, jf. (1a) og se 3. nedenfor, med deiktisk eller specifik reference, jf. (5), med tællelige leksemer i singularis med trækket [+ human], jf. (1b)/(4), og med syntaktisk-semantisk funktion som subjekt/Agent, jf. (2)/(3). Modsat gælder at et topic meget sjældent vil være placeret lavt i flere af disse hierarkier på samme tid⁵. De rent intensionelle konstituenten, som vi bl.a. finder i inkorporeringer af typen:

- (6) Jeg har købt *vin* – Ho comprato *vino*
Hans sælger *blomster* – Luca vende *fiori*

har den laveste grad af referentiel prominens, og i modsætning til de andre konstituenttyper i (5) kan de aldrig fungere som topic; jf. også Korzen (2000a: 210-218, 319-339)

Hierarkierne (3) - (5) viser sig i høj grad at være bestemmende for anaforrelationer: jo længere til venstre antecedenten befinder sig, dvs. jo mere pragmatisk-topisk prominent eller fremtrædende den er i en

4. Der er her benyttet Lyons' skelnen mellem første- og andenordensentiteter, Lyons (1977: 442 ff.).

5. Det bemærkes at der tales om placering i forhold til andre konstituenten i ko-teksten. Den relativt højest placerede konstituent i en sætning befinder sig ikke nødvendigvis på den hierarkisk højeste plads, jf. også Korzen (1997: 130-131) og (2000a: 214-215).

tekstsammenhæng, desto mindre sprogligt markeret vil anaforen generelt være, jf. Korzen (1999b: 208-211), (2000b) og (under udg.). Men de samme hierarkier viser sig, sammen med (1a), også afgørende for tendensen til nominal determination. Der gælder således, som vi skal se i det følgende, at jo længere til venstre en nominal konstituent befinder sig, desto større er den generelle tendens til at den determineres.

3. Nominal determination

Ved nominal determination forstås den bestemmelse af en NP der finder sted i forbindelse med NP'ens udpegning af entiteter i en tekstsammenhæng, og som udtrykkes af NP'ens determinativ. Helt overordnet udtrykker determinativet hvorvidt afsender opfatter den udpegede entitet som **identificerbar eller ikke identificerbar for modtager**.

En entitet anses som "identificerbar for modtager" hvis den på forhånd er **kendt af modtager** eller hvis modtager på anden måde formodes i stand til at fastslå dens **identitet eller tilhørsforhold** – fx forstået som dens tilknytning til andre introducerede eller kendte størrelser. Determination vedrører altså forholdet mellem afsender, modtager, den angivne entitet og den omgivende verden og er følgelig af pragmatisk karakter. Samtidig er trækket [\pm identificerbar] knyttet til den konkrete tekstsammenhæng; fx kan afsender postulere identificerbarhed i tilfælde af anaforisk henvisning til tidligere omtalte størrelser – helt uafhængigt af modtagers personlige kendskab til dem. Trækket [\pm identificerbar] (herunder [\pm kendt]) kan derfor defineres som et **tekstpragmatisk træk** (Korzen 2000a: 202-204).

4. Korrelationen mellem tekstpragmatisk prominens og determination

På samme måde som korrelationen mellem tekstpragmatisk prominens og anaformateriale forekom naturlig (og kunne påvises i sprogbrugen), forekommer en hypotese om en sammenhæng mellem tekstpragmatisk prominens og determination også "intuitivt rigtig". Det forekommer naturligt at jo større tekstuel betydning en entitet har i en kommunikativ sammenhæng, desto mere påkrævet er det at eksplicitere

forholdet mellem den og afsender, modtager og omverden. Og modsat: Jo mindre pragmatisk rolle en størrelse spiller, desto mindre vigtig kan en sådan eksplicitering være.

I det følgende skal jeg give nogle hurtige eksempler som belæg for denne sammenhæng, og jeg vil samtidig forsøge at antyde nogle generelle forskelle mellem italiensk og dansk sprogbrug. Af pladsmæssige grunde vil eksemplerne være få og alene vedrøre de overordnede linier. Nominal determination er et umådelig komplekst område, og for en uddybende behandling tillader jeg mig at henvise til Korzen (2000a).

Som vi skal se, er der helt overordnet tale om en større tendens til determination i italiensk end i dansk, en tendens som passer på den generelle fornemmelse af italiensk som et **pragmatisk mere ekspliciterende sprog**, hvilket jeg skal vende tilbage til i 5. nedenfor. Hvor der er afvigelser fra den omtalte korrelation, er det således typisk i retning af +determination i italiensk og +determination i dansk. En væsentlig forskel mellem de to sprog vedrører selve determinativinventaret. Hvor dansk ikke har artikler til ikke-identificerbare masse- og pluralisord, dvs. til konstituenten på andre pladser end de højeste i hierarkierne (1a) og (4), har italiensk udviklet et artikelinventar til alle positioner i disse hierarkier, bl.a. i form af de såkaldte delingsartikler. Dansk har her kvantorerne *nogen*, *noget* og *nogle*⁶, men meget ofte er netop ikke-identificerbare masse- og pluraliskonstituenten udedeterminerede i dansk.

Der er dog også tilfælde hvor de to sprog opfører sig ens. Fx er deiktiske NP'er, de højst placerede i hierarkiet (5), altid determinerede på begge sprog, og en tom determinativplads er langt hyppigst udtryk for trækket [–identificerbar] end for trækket [+identificerbar], jf. (1a). Endelig er rent intensionelle konstituenten, de lavest placerede i (5), altid udedeterminerede, uanset på hvilken plads de måtte befinde sig i de øvrige hierarkier.

Af pladshensyn vil jeg dels begrænse mig til artiklerne, hvor de største interlingvistiske forskelle manifesterer sig, dels se bort fra tilfælde hvor

6. Vedr. opfattelsen af disse størrelser som kvantorer og ikke som artikler, jf. Korzen (2000a: 207-210 samt 217, note 58).

nuldetermination forekommer i særlige sproglige strukturer som “kompenserer” for den manglende eksplicitation af de tekstpragmatiske træk. Det gælder fx

- ved attributive eller komplette specificeringer (dette gælder kun ved [– identificerbar] og ikke på den højeste plads i (4))⁷:

(7) ... , poiché *episodi precedenti avvenuti in altri Stati* hanno dimostrato che adunare migliaia di persone in luoghi circoscritti può trasformarsi in tragedia ed ecatombe. (*Stampa* 27.7.89, p. II/2) [**episodi* hanno dimostrato...]
[... eftersom episoder der tidligere har fundet sted i andre stater har påvist at det at samle tusinder af personer på et begrænset areal kan udvikle sig til tragedie og blodbad]

- hvis en konstituent er en del af en sidestilling (i begge sprog og ved [± identificerbar] samt på alle pladser i (4) og (5)):

(8) ... la voce della madre di Adolfo si schiariva, si faceva solenne, fortissima.
Appena finita la colazione, *madre e figlio* tornavano nella stanza da letto. (Maraini, *Marito* 26)
[Adolfos mor gjorde sin stemme lysere, mere højtidelig og kraftig. Efter morgenmaden vendte *mor og søn* tilbage til soveværelset.] [TEKSTUEL/DIREKTE ANAFORISK IDENTIFIKATION]

(9) Fødslen var hurtigt overstået. *Mor og barn* har det godt [TEKSTUEL/ASSOCIATIV ANAFORISK IDENTIFIKATION]

- ved forskellige former for “sceniske rammer” som en konstituent er en del af (kun [– identificerbar] og ikke på den højeste plads i (4)):

(10) Til slut ridsede Lagira et djævelsk regnestykke i sandet med en

7. Dette fænomen er i øvrigt især relevant i italiensk; som antydnet tillader dansk i langt højere grad ikke-determinerede masse- og pluraliskonstituent, også uden attributive eller komplette specificeringer.

pind: Søster Rachele kunne få de 109 af pigerne tilbage. Han ville beholde 30 ...

I skumringen bad Søster Rachele en sidste bøn med de grædende piger, før hun ledte de 109 løsladte hjem til skolen og det næste mareridt: Mødet med forældrene.

Mødre kastede sig på jorden, når de indså, at deres døtre ikke var blandt de hjemvendte.

I nogle dage efter bortførelsen levede Søster Rachele højt på et løfte hun havde fået af Marianno Lagira ... (*Politiken* 31.5.98, IV/4)

Her er den sceniske ramme ekspliciteret i "overskriften" *Mødet med forældrene*.

I alle sådanne tilfælde udtrykkes, enten på syntagme- eller på tekstniveau, et specificerende (afgrænsende, præciserende) indhold som overflødiggør et determinativ. For en nærmere behandling heraf henvises til Korzen (2000a: 251-257). I denne forbindelse vil vi derimod vende tilbage til hierarkierne (1a), (3), (4) og (5).

4.1. Identificerbarhed

Som sagt spiller trækket [\pm identificerbar] og hierarkiet

[+ identificerbar] > [- identificerbar]

en stor rolle for determination, idet man normalt – både i dansk og i italiensk – har brug for et særligt pragmatisk signal til modtager om at identificere den udpegede entitet hvis han formodes at være i stand hertil. Dette signal ligger i bestemt artikel (ud over i demonstrativer o.l.), som derfor normalt er påkrævet.

I dansk ser vi dog allerede her nogle undtagelser, dvs. tilfælde hvor determination udelades. Det gælder visse identificerbare størrelser der i en specifikt begrænset kontekst har **unik betydning** – man kan her tale om "deksis af anden orden", jf. Korzen (1998b: 98) og (2000a: 222). I dansk opfører sådanne substantiver sig som proprier, hvorimod de i italiensk opfattes som appellativer (bortset fra visse tilfælde af (11a/b)) og derfor generelt kræver eksplicitering af trækket [+ identificerbar]. Det gælder

- (11) a visse slægtningebetegnelser:
Mor siger du ikke må – **La**/[Ø] *mamma* dice che non puoi⁸
Fætter kommer ikke i aften – **Il** [*Ø] *Cugino* non viene
 stasera
 Kom hen til *faster!* – Vieni dalla [*Ø] *zia*
- b slægtningebetegnelser + proprium:
 Overfor sidder *svoger Håkon*. Han er sindssyg på den normaleste måde af verden. (Panduro, *Fejltagelsen* 82) – Davanti a me c'è **il** [*Ø] *cognato Håkon*. Lui è pazzo nel modo più normale di questo mondo
- c visse professioner:
 Jeg påstår, at *skipper* var ude af stand til at udføre sin pligt som ansvarlig for skibets føring. (*Information* 23.10.81) – Insisto che **lo** [*Ø] *skipper* non fosse in grado di compiere il suo dovere di responsabile del comando della nave
Rektor stod på afsatsen og kaldte på mig. (Rifbjerg, *Den kroniske uskyld* 45) – Sul pianerottolo c'era **il** [*Ø] *direttore*, che mi chiamò. (Rifbjerg, *La grande sbronza* 54)
- d visse juridiske rollebetegnelser og instanser:
Sagsøgte udeblev fra retsmødet – **La convenuta** restava contumace
Undertegnede N.N. erklærer... – **Il sottoscritto** N.N. dichiara ...
Højesteret holder i dag det første retsmøde i straffesagen – **Alla Corte Suprema** si terrà oggi la prima udienza del processo penale (jf. Cristofoli/Korzen 1998: 28)
- e kollektivet *publikum*:
 Ved aftenens forestilling grinede *publikum* meget – Allo spettacolo di stasera **il pubblico** ha riso molto
- f inalienabler + *højre/venstre*:
 Hans har brækket *højre ben* – Gianni si è rotto **la gamba destra**

8. Om den præcise distribution af artiklen i disse tilfælde på italiensk, jf. Korzen (2000a: 244 og note 74).

Endelig gælder det NP'er hvori der indgår ordenstal eller såkaldte "kardinal-adjektiver" som *første, næste, sidste, forrige* etc.: (*i næste uge, (i) sidste måned, på forrige side* etc.⁹ Også her kræver italiensk determination: (*nel*)*la settimana prossima, il mese scorso, nella pagina precedente* etc.

En interessant undtagelse har vi dog i *Internet*, som altid har opført sig som et (determinativløst) proprium i italiensk.

4.2. Semantisk individualisering

I den højeste position i hierarkiet (4):

- (4) Tællelig førsteordenskonstituent i singularis > Ikke-tællelig konstituent > Pluraliskonstituent > Andenordenskonstituent

kræves generelt determination i såvel italiensk som dansk. Vi får således, uafhængigt af trækkene [\pm specifik] og [\pm generisk]:

- (12) a Jeg har set *en hund* på gaden [*Jeg har set *hund* på gaden]
[SPECIFIK]
b *En hund* er et pattedyr [**Hund* er et pattedyr] [GENERISK]
c Hvis jeg ser *en hund*, løber jeg [*Hvis jeg ser *hund*, løber jeg] [NON-SPECIFIK]
- (13) a Ho visto *un cane* per strada [*Ho visto *cane* per strada]
[SPECIFIK]
b *Un cane* è un mammifero [**Cane* è un mammifero]
[GENERISK]
c Se vedo *un cane* per strada, scappo [*Se vedo *cane* per strada, scappo] [NON-SPECIFIK]

Det gælder dog ikke de NP'er der befinder sig på den laveste plads i det referentielle eller i det syntaktiske hierarki, dvs. har rent intentionel betydning (fx i inkorporeringskonstruktioner, jf. (6)) og/eller befinder sig på ikke-primær ledplads, jf. 4.3-4.4 nedenfor.

9. Der kan her være en semantisk forskel mellem fx *Første bind*, som vil udtrykke en objektivt rigtig oplysning, og *Det første bind*, som kan være en subjektiv eller *ad hoc* beskrivelse knyttet til en særlig situation. (Tak til Erik Hansen).

De øvrige konstituentener i (4)-hierarkiet determineres ikke nødvendigvis hvis de ikke er identificerbare, jf. eksempler på masse- og pluraliskonstituentener som fx:

- (14) Hvis jeg ser *vand* på gulvet, bliver jeg sur
 (15) Se vedo *acqua* sul pavimento, mi arrabbio
 (16) Hvis jeg ser *hunde* på gaden, løber jeg
 (17) Se vedo *cani* per strada, scappo

Hvad angår andenordenskonstituentener er der en særlig tendens til at de opræder udeterminerede i dansk. Italiensk har derimod normalt determinativ (bortset fra i inkorporeringskonstruktioner):

- (18) Den belæring forhindrede *samtale på lige fod*. (Brandt, *Udflugter* 57, cit.: Hansen 1986: 201)
 [Tale ammonimento impedì *una conversazione da pari a pari*]
 (19) Flyalliancerne ... vil også bestræbe sig på at deres afgangs- og ankomstgates placeres tæt ved hinanden for at lette *flyskift*. (*Politiken* 2.2.99, I/14)
 [Le compagnie aeree alleate cercheranno anche di avvicinare le porte d'arrivo e di partenza per facilitare *il cambiamento d'aereo*]
 (20) Sandsynligvis er et flertal i parlamentet tilhænger af, at Holland trækker i land på sin oprindelige beslutning om at tillade *opstilling af et antal raketter på hollandsk område*. (*Politiken* 27.10.81, II/2; cit.: Hansen 1986: 198)
 [Probabilmente una maggioranza al parlamento desidera che l'Olanda faccia marcia indietro quanto alla decisione originale di permettere *l'installazione di un numero di missili sul territorio olandese*]

Selv på subjektsplass, jf. (3), har dansk ofte nulldetermination af andenordenskonstituentener, fx i typer som:

- (21) [Ø] *Brug af sikkerhedssele* er obligatorisk
 [E' obbligatorio *l'uso della cintura di sicurezza*] (cit.: Cristofoli/Korzen 1998: 28)

4.3. Referentialitet

I den højeste position i hierarkiet (5):

- (5) Deiktisk > Specifik > Generisk > Non-specifik > Intensionel konstituent

dvs. ved **deiksis**, er en NP altid determineret, såvel i dansk som i italiensk (bortset fra i barnesprog):

- (22) Se *den bil* / *bilen* / **bil!* – Har du set *de mennesker* / *menneskene* / **mennesker!*
 (23) Guarda *quella* / *la* / *[*Ø]* *macchina!* – Hai visto *quella* / *la* / *[*Ø]* gente!

På lavere pladser i hierarkiet er tendensen til determination derimod afhængig af identificerbarheden og den semantiske individualisering, og generelt er kravet om determination større i italiensk end i dansk. Hvad angår **specifikke** vs **non-specifikke konstituent**er udviser især italiensk en klart stærkere tendens til determination i første end i andet tilfælde:

- (24) a Ho comprato *delle mele*, Ho visto *dei cani* per strada [SPECIFIK] [Jeg har købt (nogle) æbler; Jeg har set (nogle) hunde på gaden]
 b Non ho comprato *mele*, Se vedo (*dei*) *cani* per strada, scappo [NON-SPECIFIK] [Jeg har ikke købt æbler; Hvis jeg ser hunde på gaden, løber jeg]
 c La mia amica non ha *figli* [NON-SPECIFIK], io invece ho *dei figli* [SPECIFIK] e per lei questo è strano. (Ginzburg, *Virtù* 22) [Min veninde har ikke børn, jeg har derimod (nogle) børn, og det synes hun er underligt]¹⁰

De generiske NP'er manifesterer store interlingvistiske forskelle, idet de altid er determinerede på italiensk; her udpeges en hel kategori

10. Om brugen af delingsartiklen og om forskellen mellem den og nulartiklen i italiensk, jf. dog også Korzen (1996: 337-516) og (2000a: 258-260).

altid som en alment kendt entitet. I dansk afhænger determinationen derimod helt af den semantiske individualisering, jf. (4):

- (25) a *En hund / Hunden* er et pattedyr – *Un cane / Il cane* è un mammifero [TÆLLELIG FØRSTEORDENSKONSTITUENT I SINGULARIS]
 b *[Ø] Vin* gør altid godt – *Il vino* fa sempre bene [IKKE-TÆLLELIG KONSTITUENT]
 c *[Ø] Hunde* er pattedyr – *I cani* sono mammiferi [PLURALISKONSTITUENT]
 d *[Ø] Sygdom* er defineret som den tilstand at et organ ikke fungerer efter sin hensigt ... (Panduro, *Fejltagelsen* 106) – *La malattia* è uno stato patologico in cui c'è un'alterazione della funzione di un organo o di tutto l'organismo [ANDENORDENSKONSTITUENT]

Mht. determinationen i dansk indgår der dog – især for pluralis- og andenordenskonstituenterne – en række andre semantiske faktorer, som for andenordenskonstituenterne især vedrører graden af leksikalsk specificitet, jf. Korzen (2000a: 292-299).

De lavest placerede NP'er i det referentielle hierarki, **de intensionelle NP'er**, er som sagt aldrig determinerede, hverken i dansk eller i italiensk. Men også her manifesterer der sig interlingvistiske forskelle, idet inkorporering i dansk er generaliseret til at omfatte alle konstituent i det semantiske hierarki (4), hvorimod det i italiensk ikke er almindeligt produktivt på den højeste plads i dette hierarki, jf. (26a), og generelt ikke forekommer ligeså hyppigt som i dansk¹¹:

- (26) a Hans har købt *hund* – *Luca ha comprato *cane* [TÆLLELIG FØRSTEORDENSKONSTITUENT I SINGULARIS]
 b Hans har købt *vin* – Luca ha comprato *vino* [IKKE-TÆLLELIG KONSTITUENT]
 c Hans skriver *bøger* – Luca scrive *libri* [PLURALISKONSTITUENT]
 d Hans har aflagt *vidnesbyrd* – Luca ha reso *testimonianza* [ANDENORDENSKONSTITUENT]

11. Om den præcise distribution og manifestation af inkorporering i italiensk, se Korzen (2000a: 319-339).

Pragmatisk nedtoning af ikke-referentielle NP'er med inkorporering i en verbalhelhed er således mere generaliseret i dansk. I (a)- og, ofte, (b)-typerne foretrækker italiensk generelt at eksplicitere de tekstpragmatiske relationer, her med de såkaldte "prototype-NP'er" med bestemt artikel: *Luca ha comprato il cane; Luca ha comprato il vino.*

4.4. Syntaks

Det syntaktiske hierarki:

- (3) subjekt > dativ > objekt > ikke-primære led

gør sig tydeligere gældende i italiensk end i dansk, igen pga. de manglende ubestemte artikler ved masse- og pluralisord i dansk, og jeg skal kun ganske kort antyde forholdet her. I eksempler som de følgende ses især i italiensk – men også i dansk – en stigende acceptabilitet af den determinativløse konstituent: Objekt og en ikke-primær konstituent kan generelt lettere undlade determination end subjekt og dativ-objekt:

- (27) ??*Børn* sang på gaden¹² – **Bambini* hanno cantato per strada
[SUBJEKT]
??Jeg gav nogle bolsjer *til børn* – ??Ho dato delle caramelle *a bambini* [DATIV]
Jeg så *børn* på gaden – ?Ho visto *bambini* per strada [OBJEKT]¹³
Jeg så en gruppe af *børn* – Ho visto un gruppo di *bambini* [IKKE-PRIMÆR KONSTITUENT]

For subjektets vedkommende bør der dog på italiensk skelnes mellem inakkusative og ikke-inakkusative verber og på dansk mellem tetiske og ikke-tetiske strukturer. Inakkusative og tetiske subjekter opfører sig på en række punkter parallelt med objekter, og det gælder også deres determination, men det tillader pladsen ikke at jeg går i detaljer med her.

12. Eksempler af denne type er dog ikke udelukkede i sammenhænge som (10) ovenfor, dvs. ved "sceniske rammer".

13. Her er acceptabiliteten på italiensk bl.a. afhængig af objektets specificitet; jf. (24).

5. Konklusion og perspektiver

Jeg håber at det med de få generelle eksempler jeg her har citeret, er lykkedes mig dels at påvise at fænomenet “tekstpragmatisk prominens” – defineret efter bestemte hierarkiske parametre som andre steder i litteraturen benyttes i forbindelse med “topic” og “topikalitet” – også har stor relevans for nominal determination, dels at antyde at de samme tekstpragmatiske hierarkier kan udgøre en interessant basis, en slags **tertium comparationis**, for såvel inter- som intralingvistiske sammenligninger.

Med visse undtagelser hist og her tegner der sig en klar korrelation mellem tekstpragmatisk prominens og nominal determination. Jo mere prominent en konstituent er i henhold til de benyttede parametre, desto større er den generelle tendens til dens determination. Jo mere tekstuel betydningsfuld en entitet er i en given sammenhæng, desto mere nødvendigt er det at eksplicitere dens forhold til afsender, modtager og den omgivende verden. På de højeste pladser i hierarkierne (1a) og (5) er der normalt altid determination (bortset fra danske eksempler som (11)), og på den højeste plads i (4) er der altid determination, bortset fra hvis konstituenten samtidig befinder sig på den laveste plads i (3) og/eller (5). På de andre pladser i de enkelte hierarkier er tendensen til determination generelt afhængig af den samtidige placering i de øvrige hierarkier. Korrelationen bekræfter et af Givón’s universelle “kvantitetsprincipper”, nemlig princippet hvorefter mere betydningsfuld information vil få mere sprogligt kodningsmateriale (jf. Givón 1990: 969)¹⁴.

Men selvom sprogene generelt – og uden tvivl ikke kun italiensk og dansk – følger de samme tendenser, opfører de sig ikke ens, og specielt hvad angår italiensk og dansk har vi på adskillige pladser i hierarkierne observeret en generelt højere tendens til determination i italiensk end i dansk, jf. fx (11), (18) - (21), (24a), (25b-d) og (26a).

Dette fænomen bør ses i relation til andre tilfælde af eksplicitering vs

14. Et andet af Givóns kvantitetsprincipper er at mere forudsigelig information vil få mindre sprogligt kodningsmateriale, og dette bekræftes fx i korrelationen mellem tekstprominens og anaformateriale. Jf. 1.-2. ovenfor.

ikke-eksplicitering af leksikalske og ikke-leksikalske forhold og relationer. Det viser sig, hvis vi inddrager andre områder end nominal determination, at man generelt kan tale om en højere "ekspliciteringsgrad" i italiensk end i dansk, og ikke alene inden for nominalsystemet, men også i mange henseender inden for verbalsystemet.

Inden for nominalsystemet kan vi fx også konstatere forskellen i leksikaliseringsmønstrene: I italiensk (i lighed med fransk, jf. Herslund (red.) 1997: 30ff.) sker der typisk leksikalisering på et hyponymniveau i forhold til dansk, hvor prototyper normalt dannes på et mere generelt niveau og undertyper dannes ved komposita. Et par enkelte eksempler (se flere i Korzen 1998a og 2000a):

(28)

hus	(driv-, ud-, skilder-, pak-, vare-, hunde-, snegle-, kerne-, penal-)	casa, serra, capanna, garitta, magazzino, emporio, canile, guscio/conchiglia (di lumaca), endocarpo, astuccio
bord	(spise-, skrive-, pusle-)	tavola, mensa, scrivania, fasciatoio
tæppe	(gulv-, væg-, væg-til-væg-, for-, senge-)	tappeto, arazzo, moquette, sipario, coperta/copriletto

Dette forhold giver i øvrigt også større muligheder for leksikalsk variation ved anaforisk genoptagelse. Der er en større tendens i italiensk end i dansk til at specificere eller tilføje et bestemt træk ved en entitet i forbindelse med en genoptagelse, jf. Korzen (1999a: 386-390) og (2000a: 534-539).

Hvis undertyper specificeres ved komplekse nominaler på italiensk sker der normalt samtidig en eksplicitering af den semantiske relation mellem de enkelte dele af nominalet. Dansk udtrykker derimod ingen tilsvarende specificering af relationen mellem delene i komposita eller af modifikatorens semantiske "bidrag". Sammenlign (29) og (30):

- (29) a vinglas, krigsfly, havestol
b gyngestol, kørestol, lænestol, liggestol
c kurvestol, jernstol ...

- (30) a bicchiere *da* vino, aereo *da* guerra, sedia *da* giardino

- b sedia *a* dondolo, sedia *a* rotelle, sedia *a* bracciolo, sedia *a* sdraio
- c sedia *di* vimini, sedia *di* ferro

hvor *da* i (a) ekspliciterer at der tilføjes en funktionel specifikation (som eventuelt kan vedrøre lokalisering), *a* i (b) en form- eller opbygningsspecifikation (som eventuelt kan vedrøre virkemiddel eller drivkraft), og *di* i (c) en materialespecifikation¹⁵.

Et andet eksempel har vi ved anaforisk genoptagelse af en tidligere omtalt kategori, hvor italiensk har to pronominer som bruges henholdsvis syntagmatisk overordnet (*quello*) og syntagmatisk underordnet og/eller klitisk (*ne*), jf. (32). Dansk har ikke pronominer svarende til disse anvendelser af *quello* og *ne*¹⁶, og i sådanne tilfælde sker der simpelt hen elliptisk udeladelse af nominalkernen i dansk, jf. (31). Det er således op til modtager at fortolke at der er tale om den samme kategori som er omtalt tidligere:

- (31) a Jeg har taget Peters *cykel*. Du kan tage Oles [Ø]
 b Har du set *skjorterne* derhenne? Jeg er vild med den grønne [Ø]
 c Jeg har købt *vin*. Vil du have et glas/noget [Ø]?¹⁷
 d Jeg drak *en flaske vin* til frokost. Jeg vil ikke have [Ø] nu
- (32) a Io ho preso la *bicicletta* di Luca. Tu puoi prendere *quella* di Gianni
 b Hai visto quelle *camicie*? Mi piace molto *quella* verde

15. I andre tilfælde end de her citerede kan italienske præpositionssyntagmer bestående af *da* / *a* / *di* + styrelse have et andet semantisk indhold, men pointen er altså at der ekspliciteres en semantisk forskel i italiensk men ikke i dansk. Jf. også Korzen (2000b) og se flere eksempler i Cristofoli/Korzen (1998: 15-17).

16. Vi ser bort fra det danske partitive *deraf*, jf. Korzen (2000a: 412-414).

17. Man kunne også her forestille sig en objektsellipse i dansk:

Jeg har købt *vin*; vil du have [Ø]?

– men ikke i italiensk:

Ho comprato *vino*; **vuo*i?

- c Ho comprato *vino*. *Ne* vuoi un bicchiere?
- d Ho bevuto (una bottiglia di) *vino* a pranzo. Non *ne* voglio adesso

Også inden for verbalsystemet har vi pga. en langt større fleksivrigdom i italiensk (med 48 forskellige verbalformer) end i dansk (med i alt 8 forskellige former) en langt højere grad af morfologisk eksplicitering af tekstpragmatiske relationer i italiensk. Fx

- a: eksplicitering af retoriske forgrunds-/baggrunds-relationer vha. italienske infinitte verbalformer, gerundium og participialstrukturer, der ikke findes henholdsvis bruges langt sjældnere på dansk (jf. Korzen 1998c)
- b: aspektmodsatningen, der på italiensk kan udtrykkes i fortid ved *passato remoto* vs *imperfetto*;
- c: modale oppositioner som
 - forholdet mellem afsender og proposition, der på italiensk kan udtrykkes ved indikativ vs *futuro* og *condizionale* (jf. Lihn Jensen (under udg.)),
 - modsætningen mellem psykologisk nærhed og fjernhed, der på italiensk kan udtrykkes ved *passato prossimo* vs *passato remoto* (jf. Lihn Jensen (2000));
- d: temporal og retorisk forskel mellem sagforhold i fortid, som italiensk langt mere generaliseret end dansk koder ved *trapasato* (førfortid) vs *passato* (fortid);
- e: forskellen mellem statisk og dynamisk passiv, som udtrykkes i italiensk men ikke – eller sjældnere – i dansk (jf. Cristofoli/Korzen 1998: 37-38)

Vi kan konkludere at ikke alene medfører den større fleksivrigdom i italiensk generelt en større mulighed for eksplicitering af pragmatiske (eller semantiske) relationer, men den synes også at medføre en generelt større tendens hertil eller "vane", således at vi – også i tilfælde hvor begge sprog har det nødvendige sproglige inventar (som i flere tilfæl-

de i forbindelse med determinativsyntaksen samt ved de netop citerede punkter d og e) – generelt finder en større grad af eksplicitering i italiensk end i dansk. Man kan beskrive sammenhængen på følgende måde:

- (33) større fleksivrigdom →
 større pragmatisk/semantisk ekspliciterbarhed →
 generelt større tendens til pragmatisk/semantisk
 eksplicitering også hvor mulighederne er de samme

og se det som et eksempel på at sprogsystemet (*langue*) påvirker sprogbrugen (*parole*).

Der findes dog også områder hvor dansk viser sig mere eksplicit eller nuanceret end italiensk. Fx kan dansk som bekendt udtrykke den særlige aspektuelle nuance af en afsluttet handling ved *have* eller *få* + perfektum participium:

- (34) Jeg skal *have skrevet* til min mor
 Har du *fået sendt* invitationerne til festen?

en mulighed italiensk ikke har tilsvarende, og endvidere benytter dansk, svarende til visse anvendelser af italiensk futuro og condizionale, en række **modalpartikler**, *nu, nok, vel, da, vist, så, lige, bare, jo* etc., som ikke findes tilsvarende på italiensk, jf. Skytte (2000: §§ V.1 og V.3, især V.3.7.1-2). Endelig kan dansk i visse tilfælde udtrykke psykologisk nærhed vs fjernhed ved formerne førnutid vs datid, men distinktionen er ikke generaliseret i samme grad som på italiensk.

Henvisninger

- Bosson, G. (1991). Differential Object Marking in Romance and Beyond. D. Wanner & D. A. Kibbee (eds.). *New Analyses in Romance Linguistics. Selected papers from the XVIII Linguistic Symposium on Romance Languages Urbana-Champaign, April 7-9 1988*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 143-170.
- Chvany, C. V. (1990). Verbal aspect, discourse saliency, and the so-called "Perfect of result" in modern Russian. N. B. Thelin (ed.).

- Verbal Aspect in Discourse. Contributions to the Semantics of Time and Temporal Perspective in Slavic and Non-Slavic Languages.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 213-235.
- Cristofoli, M. & I. Korzen (1998). *Strøm, svig og sprogstruktur. Grammatiske fænomener i tekniske og juridiske tekster på italiensk og dansk.* Handelshøjskolen i København.
- Givón, T. (1976). Topic, Pronoun and Grammatical Agreement. C. N. Li (ed.). *Subject and Topic.* New York/San Francisco/London: Academic Press. 149-188.
- Givón, T. (ed.) (1983). *Topic Continuity in Discourse: A Quantitative Cross-language Study.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Givón, T. (1990). *Syntax. A functional-typological introduction.* Vol. II. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Hansen, G. (1986). *Kontrastive Analyse des Artikelgebrauchs im Dänischen und Deutschen.* København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Herslund, M. (red.) (1996). *Det franske sprog. Kapitel III. Valens og transitivitet.* Foreløbig version. Handelshøjskolen i København.
- Herslund, M. (red.) (1997). *Det franske sprog. Kapitel I. Grundlag.* Foreløbig version. Handelshøjskolen i København.
- Hopper, P. J. & S. A. Thompson (1980). Transitivity in Grammar and Discourse. *Language* 56 (2). 251-299.
- Korzen, I. (1996). *L'articolo italiano fra concetto ed entità, I-II. Etudes Romanes* 36. København: Museum Tusulanum Press.
- Korzen, I. (1997). Topisk kontinuitet og tekststrukturering på italiensk og dansk. L. Falster Jakobsen & G. Skytte (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 4.* Odense: Odense Universitetsforlag. 128-158.
- Korzen, I. (1998a). Leksikaliseringsmønstre i italiensk og dansk. M. Herslund (red.). *Linguistisk oversættelse. Copenhagen Working Papers in LSP* 3. 13-42.
- Korzen, I. (1998b). On nominal determination – with special reference to Italian and comparisons with Danish. G. Hansen (ed.). *Nominal Determination. Copenhagen Studies in Language* 21. København: Samfundslitteratur. 67-132.
- Korzen, I. (1998c). On the grammaticalisation of rhetorical satellites. A comparative study on Italian and Danish. I. Korzen & M. Herslund (eds.). *Clause Combining and Text Structure. Copenhagen Studies in Language* 22. København: Samfundslitteratur. 65-86.

- Korzen, I. (1999a). Tekststruktur og anafortypologi. (Struttura testuale e tipologia anaforica). G. Skytte, I. Korzen, P. Polito & E. Strudsholm (red.). *Tekststrukturering på italiensk og dansk / Struttureazione testuale in italiano e danese. Risultater af en komparativ undersøgelse / Risultati di una indagine comparativa*. København: Museum Tusulanum Press. 331-418.
- Korzen, I. (1999b). Anaforer og anaforiske relationer. C. Bache, L. Heltoft & M. Herslund (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 6*. Odense: Odense Universitetsforlag. 205-226.
- Korzen, I. (2000a). Reference og andre sproglige relationer. G. Skytte & I. Korzen. Vol. 2.
- Korzen, I. (2000b). Pragmatica testuale e sintassi nominale. Gerarchie pragmatiche, determinazione nominale e relazioni anaforiche. I. Korzen & C. Marellò (eds.). *Argomenti per una linguistica della traduzione / On linguistic aspects of translation / Notes pour une linguistique de la traduction. Gli argomenti umani 4*. Alessandria: Edizioni dell'Orso. 81-109.
- Korzen, I. (under udg.). Relazioni anaforiche. Gerarchie testuali e materiale linguistico. *Atti del XIV Congresso dei Romanisti Scandinavi. Università di Stoccolma, 10-15 agosto 1999*.
- Lambrecht, K. (1996). *Information structure and sentence form. Topic, focus and the mental representations of discourse referents*. Cambridge Studies in Linguistics 71. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lihn Jensen, B. (2000). La semantica del condizionale. K. Blücher (a cura di). *Atti del V Congresso degli Italianisti Scandinavi, Bergen 25-27 giugno 1998*. 239-246.
- Lihn Jensen, B. (under udg.). Futuro e condizionale nel sistema verbale italiano. *Atti del XIV Congresso dei Romanisti Scandinavi. Università di Stoccolma, 10-15 agosto 1999*.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*, 1-2. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sasse, H.-J. (1984). The Pragmatics of Noun Incorporation in Eastern Cushitic Languages. F. Plank (ed.). *Objects. Towards a Theory of Grammatical Relations*. London et al.: Academic Press. 243-268.
- Skytte, G. (2000). Konnexion og diskursmarkering. G. Skytte & I. Korzen. Vol. 3.
- Skytte, G. & I. Korzen (2000). *Italiensk-dansk sprogbrug i komparativt perspektiv. Reference, konnexion og diskursmarkering*. København: Samfundslitteratur.

Eksempelbibliografi

Ginzburg, Natalia. *Le piccole virtù*. Torino: Einaudi, 1962.

Information

Maraini, Dacia. *Mio marito*. Milano: Bompiani, 1968.

Panduro, Leif. *Fejltagelsen. Den korte og ufuldstændige beretning om tilfældet Marius Berg*. København: Gyldendals Tranebøger, 1977.

Politiken

Rifbjerg, Klaus. *Den kroniske uskyld*. København: Gyldendals Tranebøger, 1970. Ital. overs.: *La grande sbronza*. Milano: Rizzoli, 1966.

La Stampa